

EU's landbrugsreform, miljøet og kassetænkning

Jesper S. Schou og Henrik Vetter

Statens Jordbrugs- og Fiskeriøkonomiske Institut

1. Indledning

EF-reformen i 1992 og dens ledsageforanstaltninger markerer en ændring i den europæiske landbrugspolitik. Tidligere blev landbrugsstøtten givet indirekte gennem manipulation af priserne på landbrugsprodukter, mens den efter omlægningen i langt højere grad gives som direkte støtte. I tilknytning til reformen er indført de såkaldte ledsageforanstaltninger, som giver mulighed for at give tilskud til forskellige former for miljøvenlig landbrugsdrift. Der kan for eksempel opnås direkte tilskud til 20-årig udtagning af agerjord til brak, sprøjtefri randzoner og nedsættelse af kvælstofforslen. Ledsageforanstaltningerne udgør budgetmæssigt en beskedent del af den samlede landbrugspolitik, men det er første gang dele af landbrugspolitikken direkte rettes mod miljøpolitiske hensyn.

Med det nuværende finansieringssystem er der kun en svag sammenhæng om overhovedet nogen mellem et medlemslands bidrag til de samlede udgifter og dets dispositioner, herunder miljøpolitiske tiltag, der medfører øgede transfereringer fra EU. Af denne grund kan EU's bidrag til nationale miljøpolitiske foranstaltninger, hvor ordningerne i EU's landbrugspolitik udnyttes, stort set betragtes som en nettotransferering. Når det er tilfældet, drives der en kile ind mellem de faktiske omkostninger ved miljøpolitik set fra medlemslandets synspunkt og de realøkonomiske omkostninger i form af tabt produktion.

I denne kommentar vil vi med et konkret eksempel belyse, hvorledes dette kan påvirke nationale miljøpolitiske tiltag. Eksemplet, der er valgt, er regulering af landbruget i vandindvindingsområder med henblik på at sænke indholdet af nitrat i drikkevand; for en uddybende beskrivelse af analyser og metoder henvises til Schou og Vetter (1994).

2. Regulering af arealanvendelsen i vandindvindingsområder

I Danmark indvindes hovedparten af drikkevand ved borer i landbrugsområder, og tilførslen af nitrat til grundvandet – og dermed drikkevandet – stammer hovedsageligt fra landbrugets forbrug af handels- og husdyrgødning. Den anbefalede øvre grænse for nitratindholdet i drikkevandet er på 50 mg pr. liter (Den Europæiske Kommission, 1991), og i relation til danske forhold, svarer det til en grænse på 50 mg pr. liter i det vand, som findes i landbrugsjordens overste lag (rodzonevandet), jf. Frier og Christensen (1991).¹

Grænseværdien er i dag overskredet i flere sandjordsområder, og derfor er der et behov for reguleringstiltag i et antal sandjordsområder, hvor der indvindes grundvand. En mulighed for regulering er, at lægge restriktioner på arealanvendelsen i vandindvindingsområder: det vil sige styre fordelingen af areal udlagt til plante-, kvæg-, svineproduktion eller brak.² Denne regulering er effektiv, fordi landbrugets nitratforurening afhænger forholdsvis præcist af om landbrugsarealet anvendes til plante-, kvæg-, svineproduktion eller er braklagt.

1. Grundvandet fornyes gennem nedsivning. I landområderne indeholder det nedsivende vand kvælstof fra landbrugsproduktionen. Det er derfor generelt accepteret, at nitratkoncentrationen i det vand, som forlader landbrugsjorden, ikke bør overstige grænseværdien for nitrat i drikkevandet, jf. Frier og Christensen (1991).

2. En anden mulighed for reguleringstiltag er beskatning af forbruget af gødning. Det er ikke hensigten med nærværende kommentar at diskutere regulering af landbrugets arealanvendelse versus beskatning af gødning. Det kan dog anføres, at vandindvindingsområderne udgør en beskedent del af det samlede landbrugsareal, hvorfor en generel afgift med henblik på reduktion af kvælstoftabet i vandindvindingsområder kan være u hensigtsmæssig. Hertil kommer, at det naturligvis er lettest at beskatte handelsgødning, mens det hovedsageligt er husdyrgødningen, som giver anledning til problemer.

EU's landbrugsreform, miljøet og kassetænkning

Jesper S. Schou og Henrik Vetter

Statens Jordbrugs- og Fiskeriøkonomiske Institut

1. Indledning

EF-reformen i 1992 og dens ledsageforanstaltninger markerer en ændring i den europæiske landbrugspolitik. Tidligere blev landbrugsstøtten givet indirekte gennem manipulation af priserne på landbrugsprodukter, mens den efter omlægningen i langt højere grad gives som direkte støtte. I tilknytning til reformen er indført de såkaldte ledsageforanstaltninger, som giver mulighed for at give tilskud til forskellige former for miljøvenlig landbrugsdrift. Der kan for eksempel opnås direkte tilskud til 20-årig udtagning af agerjord til brak, sprøjtefri randzoner og nedsættelse af kvælstofforslen. Ledsageforanstaltningerne udgør budgetmæssigt en beskedent del af den samlede landbrugspolitik, men det er første gang dele af landbrugspolitikken direkte rettes mod miljøpolitiske hensyn.

Med det nuværende finansieringssystem er der kun en svag sammenhæng om overhovedet nogen mellem et medlemslands bidrag til de samlede udgifter og dets dispositioner, herunder miljøpolitiske tiltag, der medfører øgede transferinger fra EU. Af denne grund kan EU's bidrag til nationale miljøpolitiske foranstaltninger, hvor ordningerne i EU's landbrugspolitik udnyttes, stort set betragtes som en nettotransferering. Når det er tilfældet, drives der en kile ind mellem de faktiske omkostninger ved miljøpolitik set fra medlemslandets synspunkt og de realøkonomiske omkostninger i form af tabt produktion.

I denne kommentar vil vi med et konkret eksempel belyse, hvorledes dette kan påvirke nationale miljøpolitiske tiltag. Eksemplet, der er valgt, er regulering af landbruget i vandindvindingsområder med henblik på at sænke indholdet af nitrat i drikkevand; for en uddybende beskrivelse af analyser og metoder henvises til Schou og Vetter (1994).

2. Regulering af arealanvendelsen i vandindvindingsområder

I Danmark indvindes hovedparten af drikkevand ved borer i landbrugsområder, og tilførslen af nitrat til grundvandet – og dermed drikkevandet – stammer hovedsageligt fra landbrugets forbrug af handels- og husdyrgødning. Den anbefalede øvre grænse for nitratindholdet i drikkevandet er på 50 mg pr. liter (Den Europæiske Kommission, 1991), og i relation til danske forhold, svarer det til en grænse på 50 mg pr. liter i det vand, som findes i landbrugsjordens overste lag (rodzonevandet), jf. Frier og Christensen (1991).¹

Grænseværdien er i dag overskredet i flere sandjordsområder, og derfor er der et behov for reguleringstiltag i et antal sandjordsområder, hvor der indvindes grundvand. En mulighed for regulering er, at lægge restriktioner på arealanvendelsen i vandindvindingsområder: det vil sige styre fordelingen af areal udlagt til plante-, kvæg-, svineproduktion eller brak.² Denne regulering er effektiv, fordi landbrugets nitratforurening afhænger forholdsvis præcist af om landbrugsarealet anvendes til plante-, kvæg-, svineproduktion eller er braklagt.

1. Grundvandet fornyes gennem nedsivning. I landområderne indeholder det nedsivende vand kvælstof fra landbrugsproduktionen. Det er derfor generelt accepteret, at nitratkoncentrationen i det vand, som forlader landbrugsjorden, ikke bør overstige grænseværdien for nitrat i drikkevandet, jf. Frier og Christensen (1991).

2. En anden mulighed for reguleringstiltag er beskatning af forbruget af gødning. Det er ikke hensigten med nærværende kommentar at diskutere regulering af landbrugets arealanvendelse versus beskatning af gødning. Det kan dog anføres, at vandindvindingsområderne udgør en beskedent del af det samlede landbrugsareal, hvorfor en generel afgift med henblik på reduktion af kvælstoftabet i vandindvindingsområder kan være uhensigtsmæssig. Hertil kommer, at det naturligvis er lettest at beskatte handelsgødning, mens det hovedsageligt er husdyrgødningen, som giver anledning til problemer.

Tabel 1. Afkast og kvælstofbelastning fra landbrugets hoveddriftsformer.

	Plante- brug	Kvæg- brug	Svine- brug
Afkast, kr./ha	1.600	2.350	3.390
Nitratkoncentration, mg NO ₃ /l	66	77	128

Kilde: Egne beregninger over SJEJ's regnskabsstatistik.

Den samfundsøkonomisk set optimale arealanvendelse er den, der giver det højeste økonomiske afkast i et vandindvindingsområde som helhed samtidig med, at grænseværdien for nitratindholdet ikke overskrides. Når miljørestriktionen er bindende, skal der braklægges mere areal, desto mere forurenende driftsformen er, og i denne forstand tabes der ved at vælge en forurenende driftsform. Men det er ikke nødvendigvis den mindst forurenende produktion, der i kombination med braklægning af jord indgår i den optimale arealbenyttelse. En miljøbelastende produktion kan indgå i den optimale arealanvendelse, når den har et højt afkast sammenlignet med andre og mindre belastende produktionsformer.

Afkastet fra landbrugsproduktionen kan opgøres ved den aflønning, de primære faktorer arbejdskraft, kapital og jord oppebærer. Jord er den eneste af disse produktionsfaktorer, som er fast på langt sigt, hvorfor jordrenten udtrykker værdien af at have landbrugsproduktion. Afkastet for de tre produktionsformer og for braklagt jord i sandjordsområder er anført i tabel 1 sammen med nitratkoncentrationen i rodzonevandet.

Beregningerne af jordrenten er baseret på et udvalgt sæt af landbrugsregnskaber fra Statens Jordbrugs- og Fiskeriøkonomiske Instituts statistik, der er udvalgt for bedrifter beliggende på jordtyper af en art, hvor der for tiden er problemer med kvaliteten af indvundet drikkevand. De udvalgte regnskaber vedrører driftsårene 1989/90-1991/92, og de anførte afkast afspejler derfor ikke virkningerne af EF-reformen. Som anført omlægges landbrugsstøtten fra prisstøtte i retning af støtte til primære produktionsfaktorer som jord og dyre-

hold med reformen. Samlet vurderet påvirkes afkastene fra plante-, kvæg-, og svineproduktion stort set ikke (SJI, 1993), hvilket er en af reformens målsætninger. De anførte afkast må altså også forventes at være gældende for situationen efter reformen.³ Nitratkoncentrationen er beregnet med udgangspunkt i regnskaberne oplysninger om afgrødevalg og husdyrhold, og beregningen er således dækkende for de områder, hvor der er observeret problemer med vandkvaliteten.

Det ses fra tabellen, at hvis for eksempel svineproduktionen omlægges til planteproduktion vil nitratbelastningen falde. Men selv planteproduktion, der er den mindst belastende produktionsform, opfylder ikke grænsen om 50 mg nitrat pr. liter i rodzonevandet. Derfor er det nødvendigt at kombinere omlægning af produktionen med braklægning – dvs. udlægning af landbrugsjord til ikke-landbrugsmæssige formål – for at kvælstoftabet kan reduceres til et acceptabelt niveau.

Med henblik på at reducere overskudsproduktionen af vegetabiliske afgrøder i EU er der knyttet et tvunget braklægningskrav til produktionen af salgsafgrøder, såfremt disse skal kunne tildeles støtte (ha-præmier) over EU's landbrugspolitik. Tvungen braklægning kan enten gennemføres som brak i omdrift eller som 5-årig »permanent« brak, og begge former kompenseres ved braklægningspræmier. Ved brak i omdrift er braklægningskravet 12 pct. af arealet med støttede afgrøder, mens det ved permanent brak er 15 pct.

Foruden den tvungne braklægning gives der under ledsageforanstaltningerne tilskud til 20-årig udtagning af agerjord. Ordningen gælder dog kun producenter i Særligt Følsomme Landbrugsområder (f.eks. vandindvindings-

3. Svineproducenternes afkast er i forhold til andre driftsformer meget svingende, hvorfor det høje afkast kan være udtryk for en risikopræmie. Ligeledes er mulighederne for at udvide svineproduktionen i visse områder begrænset af reglerne vedrørende udbringning af husdyrgødning. Kvægproducenternes jordrente er påvirket af begrænsningen i antallet af producenter som en følge af mælkekvoten og den høje mælkepris. Hvis der bortses fra sådanne forhold – og naturgivne variationer – burde driftsformernes jordrente ideelt set konvergere.

Tabel 2. Afkast og arealanvendelse for EF-reform.

	Plante- brug	Kvæg- brug	Svine- brug
Dyrket jord, pct.	61	48	24
Brak, pct.	39	52	76
Gns. afkast, kr./ha	820	920	770
Gns. nitratkoncentration, mg NO ₃ /l	50	50	50

områder), og kræver en særlig ansøgning. Den jord, som ønskes braklagt under denne ordning, skal indtil udtagningen have været anvendt til almindelige landbrugsmæssige formål. I modsætning til tvungen braklægning, hvor der er lagt ganske omfattende restriktioner på anvendelsen af brakarealerne, kan arealer under den 20-årige udtagning omdannes til søer, moser, skov, mv., ligesom det er tilladt, at lade heste og drøvtyggere pleje områderne ved afgræsning. Der må dog ikke vandes, gødes eller anvendes bekæmpelsesmidler på arealerne, ligesom vegetationen ikke må udnyttes økonomisk.

3. Arealanvendelse for EF-reformen

I tabel 2 er vist den gennemsnitlige jordrente pr. hektar opgjort som summen af afkastet på landbrugsdrift og afkastet på brak efter regulering. Det forudsættes, at udtaget jord skal kunne inddrages i produktionen påny. Det kræves, at den braklagte landbrugsjord udlægges til vedvarende græs, som jordbehandles i et vist omfang. Udgiften hertil anslås til 400 kr. pr. hektar og kvælstofkoncentrationen er 25 mg pr. liter. De anførte jordrenter afspejler driftsformernes afkast (fra tabel 1) samt omkostningerne ved braklægning og tillige hvor stort et areal, der kan udlægges til landbrugsproduktion under hensyntagen til, at grænseværdien for kvælstofindholdet ikke overskrides. Den optimale arealanvendelse er en kombination af kvægbrug og brak i forholdet 48 til 52 pct. Tabel 2 læses på den måde, at den mest hensigtsmæssige arealanvendelse i vandindvindingsområdet er brak og landbrugsproduk-

tion med karakteristika som kvægproduktion, det vil sige, at fordelingen af afgrøderne og husdyrholdet er som gennemsnittet for de kvægproducenter, hvis regnskaber indgår i datamaterialet.

Bemærk at resultatet implicerer, at det økonomisk betraget er u hensigtsmæssigt at opnå den nødvendige reduktion i kvælstofudledningen ved at omlægge til planteproduktion i kombination med brak, selvom planteproduktionen er en mindst miljøbelastende produktionsform. Når den optimale arealanvendelse udgøres af kvægproduktion i kombination med braklægning, er det fordi det større afkast fra kvægproduktionen kan kompensere for, at denne produktionsform kræver mere braklægning end planteproduktion. Svineproduktion giver et væsentligt højere afkast end de to andre produktionsformer, men resultatet i tabel 2 afspejler, at svineproduktion kræver langt større braklægning end plante- og kvægproduktion. Selv hvis vedligeholdelsesomkostningerne for braklagt jord sættes til nul, vil kvægproduktion givet et større afkast end svineproduktion.

4. EF-reformen og ledsageforanstaltningerne

De væsentlige ændringer af EF-reformen og ledsageforanstaltningerne med relevans for styring af arealanvendelsen er regler vedrørende frivillig braklægning og overflytning af tvungen braklægning til særligt følsomme områder, samt tilskudsordningen til at udtage agerjord af produktion i særligt følsomme områder, herunder vandindvindingsområder. EF-reformen giver mulighed for frivillig braklægning indenfor den enkelte bedrift i forholdet 1 hektar reformafgrøde til 1 hektar brak – kaldet EU-brak i det følgende. Reformafgrøder er i Danmark typisk korn og raps, der oppebærer tilskud i forhold til arealet. Med EU landbrugspolitikken nuværende finansiering har EU-brak en samfundsøkonomisk værdi på 2.200 kr. pr. hektar. I tabel 3 er anført det samlede afkast pr. hektar, når EF-reformen inddrages i planlægningen af arealanvendelsen i vandindvindingsområderne. Det er stadig optimalt at udlægge 48 pct. af arealet til kvæg-

Tabel 3. Afkast og arealanvendelse efter EF-reform.

	Plante- brug	Kvæg- brug	Svine- brug
(1) Dyrket jord, pct. - heraf reform- afgrøder	44 33	48 24	24 22
(2) EU-brak, pct.	33	24	22
(3) Støtteberettiget areal, pct.	66	66	66
(4) Støtte til (1) og (2), pct.	66	47	44
Overført brak (3-4), pct.	0	19	22
Gns. afkast, kr./ha	1.420	2.030	2.000
Afkast til brak, kr./ha	1.290	1.730	1.220

Anm.: (1) og (2) summer ikke til 100 pct., idet der braklægges et areal uden støtte.

brug og resten til brak. Men bemærk at afkastet er øget for alle produktionsformerne samt, at forskellen på afkastet mellem kvæg- og svineproduktion er mindsket. I forhold til tabel 1 opstår den afgørende forskel ved, at der forekommer et »afkast til brak«. Afkastet til brak er vist i tabellen, og angiver den samfundsmæssige værdi af at braklægge en hektar jord i et miljøfølsomt område. Denne værdi er bestemt af tre forhold: 1. udgiften til vedligehold, 2. værdien af støtte til braklagt landbrugsjord i området (EU-brak) og 3. værdien af øget produktion med støtte i andre områder. Beregningen i tabel 3 tager således højde for, at det støtteberettigede areal i vandindvindingsområder indskrænkes ved reguleringen.⁴

Alternativt til EF-reformen kan ledsageforanstaltningerne, der er særligt rettet imod natur- og miljøbeskyttelse, søges benyttet.

Med ledsageforanstaltningerne kan agerjord udtages til 20 årig braklægning med en kompensation på 1.915 kr. pr. hektar. Ledsageforanstaltningerne finansieres særskilt fra den ordinære EU landbrugspolitik og udgiften deles ligeligt mellem Danmark og EU. Det samfundsmæssige afkast kan derfor sættes til 957 kr. pr. hektar.

Tabel 4. Afkast og arealanvendelse ved ledsageforanstaltninger.^a

	Plante- brug	Kvæg- brug	Svine- brug
(1) Dyrket jord, pct. heraf reform- afgrøder	61 46	48 24	24 22
(2) Brak, pct. ^(a)	39	52	76
(3) Støtteberettiget areal, pct.	66	66	66
(4) Støtte til (1), pct.	48	24	22
Overført brak (3-4), pct.	18	42	44
Gns. afkast, kr./ha	1.740	2.440	2.700
Afkast til brak, kr./ha	1.980	2.520	2.130

Note:^(a) Brak under ledsageforanstaltninger; EU-brak er pr. definition nul i dette scenario.

I forhold til EU-brak er der den afgørende forskel ved ledsageforanstaltningernes udtagingsordning, at der kan opnås støtte til hele det areal, der braklægges inden for vandindvindingsområdet samtidigt med, at basisarealet uden for området kan øges med hele det tidligere reformafgrødeareal på de braklagte jorde. Arealafkastet, når ledsageforanstaltningerne inddrages i planlægningen, er vist i tabel 4. Heraf fremgår det, at den optimale arealanvendelse skifter til en kombination af svineproduktion og brak i forholdet 24 pct. til 76 pct.

4. Braklagt jord kan have en værdi andre steder i landet, fordi EU landbrugspolitikken indebærer en overgrænse på antallet af hektar, der er tilskudsberettigede. Det såkaldte basisareal er historisk bestemt og udgør omtrent 2.300.000 hektar. Der kan under den almindelige landbrugspolitik højst udbetales støtte til dyrkning af reformafgrøder og til braklægning af landbrugsjord svarende til basisarealet. Implikationen heraf er, at hvis det samlede støtteberettigede areal i vandindvindingsområderne efter regulering udgør mindre end det historisk bestemte støtteberettigede areal, kan støtteberettiget produktion eller brak øges andre steder i landet. Der kan så sige »flyttes støtte ud af området«. Værdien af frigjort basisareal er skønsmæssigt sat til 2.000 kr. pr. hektar, og dette må anses for et mindsteskon.

Ved anvendelse af ledsageforanstaltningerne er afkastet på braklagt jord stadig størst for kvægbrug, men sammenlignes tabel 3 og 4 ses det, at forskellen til svinebrug er indsnævet, hvilket er tilstrækkeligt til at ændre arealanvendelsen til en kombination af svineproduktion og braklægning. Dette skyldes, at der med ledsageforanstaltningerne opnås et særligt tilskud til udtagning af landbrugsjord (braklægning), såfremt denne tager hensyn til natur- og miljøbeskyttelse samtidig med, at den almindelige landbrugsstøtte som nævnt bevares, men bare i et andet område. Effekten heraf er, at braklægning får en højere værdi end før EF-reformen, og det styrker konkurrenceevnen for de forurenende produktionsformer, der netop kræver meget braklægning.

5. Konklusion

Regulering af landbrugets arealanvendelse er et effektivt styringsmiddel i forhold til miljøpolitiske målsætninger. Med de nuværende landbrugspolitiske ordninger kan en sådan re-

gulering i høj grad tilrettelægges, således at en væsentlig del af omkostningerne ved reguleringen modsvares af transfereringer fra EU til Danmark. Denne udnyttelse af EU-politikken har væsentlig betydning for arealanvendelsen efter regulering. Som det er demonstreret, medfører reformen af EU's landbrugspolitik, at de miljøbelastende produktionsformers konkurrenceevne øges. I eksemplet med vandindvindingsområder skifter arealanvendelsen fra en kombination af kvægbrug og brak til en kombination af svinebrug – der er den mest forurenende produktionsform – og brak.

Det er vanskeligt at vurdere, om denne situation kan opretholdes på længere sigt. Der er dog indikationer på, at landbrugspolitikken i fremtiden ændres, så der er en bedre sammenhæng mellem transfereringerne fra EU til de enkelte medlemslande og deres bidrag til landbrugspolitikken omkostninger. I så fald kan dispositioner, der baserer sig på de nuværende ordninger vise sig at kræve nye tilpasninger.

Litteratur

- Den Europæiske Kommission. 1991. Direktiv Nr. L 375/1 af 12.12.1991 (91/676/EEC).
- Frier, J.O. og J.R. Christensen. 1991. Kvælstof, fosfor og organisk stof i jord- og vandmiljøet. Rapport fra konsensuskonference, Undervisningsministeriets Forskningsafdeling, København.
- Schou, J.S. og H. Vetter. 1994. Regulering af areal-

anvendelsen i vandindvindingsområder. Rapport nr. 79, Statens Jordbrugsøkonomiske Institut, København.

- SJI. 1993. Dansk landbrugs økonomi og fremtidsudsigter. Notat for Landbrugsministeriet, Statens Jordbrugsøkonomiske Institut, februar 1993, København.

Ved anvendelse af ledsageforanstaltningerne er afkastet på braklagt jord stadig størst for kvægbrug, men sammenlignes tabel 3 og 4 ses det, at forskellen til svinebrug er indsnævret, hvilket er tilstrækkeligt til at ændre arealanvendelsen til en kombination af svineproduktion og braklægning. Dette skyldes, at der med ledsageforanstaltningerne opnås et særligt tilskud til udtagning af landbrugsjord (braklægning), såfremt denne tager hensyn til natur- og miljøbeskyttelse samtidig med, at den almindelige landbrugsstøtte som nævnt bevares, men bare i et andet område. Effekten heraf er, at braklægning får en højere værdi end før EF-reformen, og det styrker konkurrenceevnen for de forurenende produktionsformer, der netop kræver meget braklægning.

5. Konklusion

Regulering af landbrugets arealanvendelse er et effektivt styringsmiddel i forhold til miljøpolitiske målsætninger. Med de nuværende landbrugspolitiske ordninger kan en sådan re-

gulering i høj grad tilrettelægges, således at en væsentlig del af omkostningerne ved reguleringen modsvares af transfereringer fra EU til Danmark. Denne udnyttelse af EU-politikken har væsentlig betydning for arealanvendelsen efter regulering. Som det er demonstreret, medfører reformen af EU's landbrugspolitik, at de miljøbelastende produktionsformers konkurrenceevne øges. I eksemplet med vandindvindingsområder skifter arealanvendelsen fra en kombination af kvægbrug og brak til en kombination af svinebrug – der er den mest forurenende produktionsform – og brak.

Det er vanskeligt at vurdere, om denne situation kan opretholdes på længere sigt. Der er dog indikationer på, at landbrugspolitikken i fremtiden ændres, så der er en bedre sammenhæng mellem transfereringerne fra EU til de enkelte medlemslande og deres bidrag til landbrugspolitikens omkostninger. I så fald kan dispositioner, der baserer sig på de nuværende ordninger vise sig at kræve nye tilpasninger.

Litteratur

- Den Europæiske Kommission. 1991. Direktiv Nr. L 375/1 af 12.12.1991 (91/676/EEC).
- Frier, J.O. og J.R. Christensen. 1991. Kvælstof, fosfor og organisk stof i jord- og vandmiljøet. Rapport fra konsensuskonference, Undervisningsministeriets Forskningsafdeling, København.
- Schou, J.S. og H. Vetter. 1994. Regulering af areal-

anvendelsen i vandindvindingsområder. Rapport nr. 79, Statens Jordbrugsøkonomiske Institut, København.

- SJI. 1993. Dansk landbrugs økonomi og fremtidsudsigter. Notat for Landbrugsministeriet, Statens Jordbrugsøkonomiske Institut, februar 1993, København.